Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Навчально-науковий інститут «Українська інженерно-педагогічна академія»

Кафедра практичної психології та інноваційних оздоровчих технологій

До захисту допущено

кафедрою практичної психології та інноваційних оздоровчих технологій протокол

№____ від _____

завідувач кафедри _____ Наталія КУЧЕРЕНКО

(підпис) (ім'я, прізвище)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

здобувача освіти першого(бакалаврського) рівня вищої
освіти (першого (бакалаврського) / другого (магістерського))

«Взаємозв'язок акцентуйованих рис характеру та схильності до конфліктів у студентів»

Спеціальність (спеціалізація) 053 Психологія
(код та найменування спеціальності; спеціалізації спеціальності)

Освітня програма Практична психологія
(назва освітньої програми)

Здобувач _____ Яна ХАРЧЕНКО

(підпис) (ім'я, прізвище)

Науковий керівник _____ Ангеліна ШКУРКО

(підпис) (ім'я, прізвище)

Харків – 2026

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут «Українська інженерно-педагогічна академія»
Кафедра практичної психології та інноваційних оздоровчих технологій

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Завідувач кафедри

Наталія КУЧЕРЕНКО
(ім'я, прізвище)

(підпис)
«__» _____ 2026 року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
(першого (бакалаврського) / другого (магістерського))

Харченко Яна Анатоліївна
(прізвище, ім'я, по батькові здобувача)

Спеціальність (спеціалізація) 053 Психологія
(код та найменування спеціальності; спеціалізації спеціальності)

Освітня програма Практична психологія
(назва освітньої програми)

1. Тема роботи: «Взаємозв'язок акцентуйованих рис характеру та схильності до конфліктів у студентів»

керівник роботи Шкурко Ангеліна Вадимівна, старший викладач
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)
затверджені наказом по Університету від «15» грудня 2025 року, №4801-5/4400

2. Строк подання здобувачем роботи: «25» травня 2026 року

3. Вихідні дані до роботи: _____

4. Перелік питань, які потрібно розробити:
1) Провести теоретичний аналіз.
2) Провести емпіричний аналіз.
3) Надати практичні рекомендації відповідно до обраної теми.

5. План роботи

№ з/п	Назва етапів роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Робота з літературними джерелами, складання бібліографії з теми, написання теоретичної частини роботи.		
2	Підбір психодіагностичних методик та проведення дослідження.		
3	Математико-статистична обробка даних дослідження. Опис експериментальних даних дослідження.		
4	Оформлення висновків та рекомендацій.		
5	Підготовка та подання дипломної роботи до захисту (здача дипломної роботи керівникові на перевірку; виправлення зроблених зауважень; здача остаточного варіанта дипломної роботи; отримання відгуку та рецензії; підготовка виступу).		

6. Дата видачі завдання: «16» грудня 2025 року

Здобувач вищої освіти _____ Яна ХАРЧЕНКО
(підпис) (ім'я, прізвище)

Керівник роботи _____ Ангеліна ШКУРКО
(підпис) (ім'я, прізвище)

РЕФЕРАТ

Дипломна робота містить: 59 сторінок, 2 таблиць, 3 рисунки, 20 використаних літературних джерел.

Об’єкт дослідження: особистісні характеристики студентів.

Предмет дослідження: взаємозв’язок акцентуацій характеру та схильності до конфліктної поведінки у студентів.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити взаємозв’язок між акцентуйованими рисами характеру та рівнем конфліктності у студентів.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретичні підходи до вивчення акцентуацій характеру.
2. Розкрити психологічну сутність конфліктної поведінки особистості.
3. Провести емпіричне дослідження акцентуацій характеру та рівня конфліктності у студентів.

Практична значущість дослідження полягає в тому, що отримані результати можуть бути використані практичними психологами закладів вищої освіти для розробки програм профілактики конфліктів, розвитку навичок конструктивної взаємодії, емоційної саморегуляції та покращення соціально-психологічного клімату в студентських групах.

Ключові слова: акцентуації характеру, студентство, комунікація, конфлікти.

ABSTRACT

The thesis contains: 59 pages, 2 tables, 3 figures, 20 references.

Object of the study: personality characteristics of students.

Subject of the study: the relationship between character accentuations and the tendency toward conflict behavior in students.

Aim of the study: to theoretically substantiate and empirically investigate the relationship between accentuated character traits and the level of conflict behavior in students.

Research objectives:

1. To analyze theoretical approaches to the study of character accentuations.
2. To reveal the psychological essence of individual conflict behavior.
3. To conduct an empirical study of character accentuations and the level of conflict behavior in students.

Practical significance of the study: the obtained results can be used by practical psychologists in higher education institutions to develop programs for conflict prevention, the development of constructive interaction skills, emotional self-regulation, and the improvement of the socio-psychological climate in student groups.

Keywords: character accentuations, students, communication, conflicts.

ЗМІСТ

ВСТУП..... 7

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ АКЦЕНТУАЦІЙ ХАРАКТЕРУ ТА КОНФЛІКТНОЇ ПОВЕДІНКИ У СТУДЕНТІВ……..

1.1. Поняття акцентуацій характеру в сучасній психології……. 10

1.2. Типологія акцентуйованих рис характеру (за К. Леонгардом, А. Личком).. 14

1.3. Психологічна сутність конфліктної поведінки особистості…….. 19

1.4. Особливості конфліктності у студентському віці……..

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1 …… 25

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ АКЦЕНТУАЦІЙ ХАРАКТЕРУ ТА СХИЛЬНОСТІ ДО КОНФЛІКТІВ У СТУДЕНТІВ…… 27

2.1. Організація та методи дослідження……. 27

2.2. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження…….. 30

2.3. Психологічні рекомендації щодо зниження конфліктності у студентському середовищі……..

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2 …… 44

ВИСНОВКИ..... 61

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ..... 63

ДОДАТКИ…….. 66

ВСТУП

Актуальність теми «Взаємозв’язок акцентуйованих рис характеру та схильності до конфліктів у студентів» зумовлена низкою сучасних соціально-психологічних факторів, що впливають на особистісний розвиток молоді та якість міжособистісної взаємодії у студентському середовищі.

Сучасний студентський вік характеризується інтенсивними соціальними змінами, високим навчальним навантаженням, необхідністю адаптації до нових умов навчання та проживання, а також активним формуванням професійної та особистісної ідентичності. У цей період особливо яскраво проявляються індивідуально-психологічні особливості особистості, зокрема акцентуації характеру, які можуть як сприяти адаптації, так і ускладнювати її.

Акцентуації характеру, за умов підвищеного емоційного навантаження, можуть виступати внутрішніми детермінантами конфліктної поведінки. Зокрема, надмірна вираженість окремих рис (емоційна збудливість, демонстративність, тривожність, ригідність тощо) часто призводить до труднощів у спілкуванні, непорозумінь у групі та виникнення міжособистісних конфліктів. У студентському середовищі, де постійно відбувається інтенсивна соціальна взаємодія, це набуває особливої значущості.

Крім того, у сучасних умовах дистанційного та змішаного навчання змінюються форми комунікації між студентами, що також може впливати на зростання напруженості у стосунках та підвищення рівня конфліктності. Це підсилює необхідність глибшого вивчення психологічних чинників, які лежать в основі конфліктної поведінки.

Таким чином, вивчення взаємозв’язку між акцентуаціями характеру та схильністю до конфліктної поведінки є важливим як у теоретичному, так і в прикладному аспекті сучасної психологічної науки.

Об’єкт дослідження: особистісні характеристики студентів.

Предмет дослідження: взаємозв’язок акцентуацій характеру та схильності до конфліктної поведінки у студентів.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити взаємозв'язок між акцентуйованими рисами характеру та рівнем конфліктності у студентів.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретичні підходи до вивчення акцентуацій характеру.
2. Розкрити психологічну сутність конфліктної поведінки особистості.
3. Провести емпіричне дослідження акцентуацій характеру та рівня конфліктності у студентів.
4. Встановити взаємозв'язки між досліджуваними показниками.

Гіпотеза дослідження: передбачається, що певні типи акцентуацій характеру (зокрема збудливий, демонстративний та циклотимний типи) мають позитивний зв'язок із підвищеним рівнем схильності до конфліктної поведінки у студентів.

Методи дослідження:

Для досягнення мети та вирішення поставлених завдань було використано комплекс психодіагностичних методик:

1. Методика «Акцентуації характеру» К. Леонгарда – Г. Шмішека (для визначення типів акцентуйованих рис характеру у студентів).
2. Тест оцінки схильності до конфліктної поведінки К. Томаса (для виявлення стилів поведінки в конфліктних ситуаціях: суперництво, співробітництво, компроміс, уникнення, пристосування).
3. Методика діагностики міжособистісних відносин Т. Лірі (для визначення домінуючих типів взаємодії та рівня конфліктності у міжособистісних стосунках).

Методи обробки даних: кореляційний аналіз (коефіцієнт Пірсона).

База дослідження: Громадська організація «Центр соціально-психологічного супроводження «Добробут»

Характеристика вибірки: 30 студентів , віком від 18 до 24 років.

Практична значущість дослідження полягає в тому, що отримані результати можуть бути використані практичними психологами закладів вищої

освіти для розробки програм профілактики конфліктів, розвитку навичок конструктивної взаємодії, емоційної саморегуляції та покращення соціально-психологічного клімату в студентських групах.

РОЗДІЛ 1.
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ АКЦЕНТУАЦІЙ ХАРАКТЕРУ ТА КОНФЛІКТНОЇ ПОВЕДІНКИ У СТУДЕНТІВ

1.1. Поняття акцентуацій характеру в сучасній психології

Згідно з підходом К. Леонгарда, акцентуації характеру розглядаються як своєрідні «посилення» окремих рис особистості, які можуть визначати специфіку емоційного реагування, стилю поведінки та способів взаємодії з оточенням [3]. Автор підкреслював, що акцентуації не є патологією, однак за певних умов можуть набувати дезадаптивного характеру та ускладнювати соціальне функціонування особистості.

А. Є. Личко, розвиваючи дану концепцію, зазначав, що акцентуації характеру особливо чітко проявляються у підлітковому та юнацькому віці, коли відбувається інтенсивне формування особистості та соціальних ролей [4]. На його думку, саме в цей період вплив соціального середовища може або сприяти гармонійному розвитку характерологічних особливостей, або посилювати їх крайні прояви.

У сучасній психології акцентуації характеру розглядаються в межах континууму «норма – крайні варіанти норми», що дозволяє відмежовувати їх від психопатологічних станів [1; 2]. При цьому підкреслюється, що наявність акцентуацій не є негативним явищем сама по собі, оскільки вони можуть сприяти розвитку індивідуальності, підвищенню енергійності та цілеспрямованості особистості.

Водночас у ситуаціях підвищеного емоційного навантаження, фрустрації або міжособистісного конфлікту акцентуйовані риси можуть проявлятися надмірно інтенсивно, що призводить до порушення адаптивної поведінки. Саме тому акцентуації характеру розглядаються як один із важливих психологічних чинників, що впливають на особливості соціальної взаємодії та рівень конфліктності особистості [5].

У контексті студентського віку проблема акцентуацій характеру набуває особливої актуальності, оскільки саме в цей період формується стиль міжособистісного спілкування, закріплюються способи реагування на стресові ситуації та визначається загальна стратегія соціальної поведінки. Це зумовлює необхідність подальшого дослідження зв’язку між акцентуаціями характеру та схильністю до конфліктної поведінки.

Згідно з підходом К. Леонгарда, акцентуації поділяються на такі основні типи: демонстративний, педантичний, застрягаючий, збудливий, гіпертимний, дистимічний, тривожний, циклотимний та афективно-екзальтований [3]. Кожен із цих типів характеризується специфічними особливостями емоційної, поведінкової та комунікативної сфер особистості. Зокрема, демонстративний тип відзначається прагненням до уваги та схильністю до емоційної експресії, педантичний — підвищеною ригідністю та схильністю до порядку, а застрягаючий тип характеризується тривалим переживанням емоційних ситуацій та образливістю.

Збудливий тип акцентуації пов’язаний з імпульсивністю, низькою стриманістю та схильністю до афективних реакцій, тоді як гіпертимний тип вирізняється підвищеним фоном настрою, активністю та комунікабельністю. Дистимічний тип, навпаки, характеризується зниженим настроєм, схильністю до песимізму та замкненості. Тривожний тип відзначається високим рівнем внутрішньої напруги та невпевненістю у собі. Циклотимний тип проявляється чергуванням фаз підвищеного та зниженого настрою, а афективно-екзальтований — надмірною емоційною чутливістю та швидкою зміною емоційних станів [3].

А. Є. Личко, досліджуючи акцентуації у підлітковому віці, виділив інші класифікаційні підходи, зокрема гіпертимний, лабільний, сенситивний, шизоїдний, епілептоїдний та інші типи, акцентуючи увагу на їх впливі на поведінку в соціальному середовищі [4; 5]. Його підхід є особливо важливим для вивчення студентської молоді, оскільки саме в цьому віковому періоді акцентуації найбільш яскраво проявляються та можуть істотно впливати на

процеси соціальної адаптації, формування міжособистісних відносин і виникнення конфліктних ситуацій.

Таким чином, типології К. Леонгарда та А. Є. Личка становлять теоретичну основу для вивчення індивідуально-психологічних особливостей особистості та дозволяють глибше зрозуміти механізми формування поведінкових реакцій у різних соціальних ситуаціях, зокрема у студентському середовищі.

У сучасній психології акцентуації характеру розглядаються як динамічні утворення, що можуть змінювати свою інтенсивність під впливом соціального середовища, виховання та життєвого досвіду особистості [6]. Вони не є психічним розладом, однак можуть виступати фактором ризику виникнення невротичних реакцій, емоційної нестабільності та конфліктної поведінки [7]. Окремі дослідження підкреслюють, що акцентуації характеру мають безпосередній вплив на стиль міжособистісної взаємодії. Наприклад, збудливий тип частіше схильний до імпульсивних реакцій і конфліктів, тоді як тривожний тип характеризується уникненням конфліктних ситуацій та підвищеною чутливістю до оцінки з боку інших [8; 9].

Крім того, демонстративний тип акцентуації може проявлятися у прагненні до домінування у спілкуванні, схильності до емоційного перебільшення подій та використання конфліктних ситуацій як засобу привернення уваги. Педантичний тип, у свою чергу, часто демонструє ригідність у поглядах і поведінці, що може спричиняти труднощі у взаєморозумінні з оточенням. Застрягаючий тип характеризується підвищеною образливістю та тривалим переживанням конфліктних ситуацій, що також підсилює потенційну конфліктність особистості.

Таким чином, акцентуації характеру виступають важливим психологічним чинником, що визначає індивідуальні особливості поведінки людини в соціальному середовищі. Їх вираженість та тип значною мірою впливають на формування стратегій поведінки у міжособистісних взаєминах, зокрема у ситуаціях конфлікту, що є особливо актуальним у студентському віці.

У контексті студентського віку акцентуації характеру набувають особливого значення, оскільки саме в цей період відбувається інтенсивне формування соціальних ролей, професійної ідентичності та стилів поведінки у групі. Це зумовлює необхідність їх врахування при аналізі міжособистісних взаємин та конфліктної поведінки [10]. Студентське середовище характеризується високою частотою соціальних контактів, необхідністю групової взаємодії, спільного вирішення навчальних завдань, що підвищує значущість індивідуально-психологічних особливостей кожного його учасника.

У цей віковий період акцентуації характеру можуть як сприяти ефективній адаптації в колективі, так і ускладнювати її, зумовлюючи підвищену емоційну реактивність, імпульсивність або, навпаки, соціальну ізольованість. Саме тому їх вивчення у студентської молоді має не лише теоретичне, а й важливе практичне значення для психологічного супроводу освітнього процесу.

Таким чином, акцентуації характеру є важливим психологічним феноменом, що відображає індивідуальні особливості особистості та суттєво впливає на її поведінку в соціальному середовищі. Їх вивчення є необхідним для розуміння механізмів виникнення конфліктів, особливостей міжособистісної взаємодії та розробки ефективних психологічних стратегій профілактики й корекції конфліктної поведінки у студентів.

1.2. Типологія акцентуйованих рис характеру (за К. Леонгардом, А. Личком)

Проблема типологізації акцентуацій характеру є однією з ключових у дослідженні індивідуально-психологічних особливостей особистості. Це зумовлено тим, що саме через типологічний підхід стає можливим систематизувати різноманітні прояви характеру, визначити їх закономірності та вплив на поведінку людини в різних соціальних ситуаціях. Найбільш

відомими та широко використовуваними у психологічній науці є типології, запропоновані К. Леонгардом та А. Є. Личком, які розглядають акцентуації як крайні варіанти норми характеру, що впливають на поведінку, емоційне реагування та стиль міжособистісної взаємодії [1; 3; 4].

Важливість вивчення акцентуацій характеру полягає в тому, що вони займають проміжне положення між індивідуальною нормою та патологією. З одного боку, вони не є психічними розладами, а з іншого — за певних умов можуть значно ускладнювати соціальну адаптацію особистості, провокувати конфліктні реакції, підвищену емоційну напругу та труднощі у міжособистісному спілкуванні. Саме тому типологічний підхід дозволяє глибше зрозуміти індивідуальні відмінності та прогнозувати поведінкові реакції особистості у стресових або конфліктних ситуаціях.

К. Леонгард розглядав акцентуації характеру як підсилені, надмірно виражені риси особистості, які формують своєрідний «профіль реагування» людини. На його думку, кожна акцентуація визначає специфічний спосіб емоційного реагування, мислення та поведінки в соціальному середовищі. Вчений підкреслював, що акцентуйовані риси не є патологічними, однак вони можуть стати джерелом труднощів у разі несприятливих умов або підвищеного психоемоційного навантаження [3].

У межах своєї концепції К. Леонгард виділив десять основних типів акцентуацій характеру, кожен із яких має свої психологічні особливості.
Демонстративний тип характеризується вираженою потребою в увазі з боку оточення, схильністю до емоційної експресії та театральності у поведінці. Такі особи часто прагнуть бути в центрі подій, можуть використовувати різні форми самопрезентації для досягнення соціального визнання.

Педантичний тип відзначається підвищеною ригідністю мислення, надмірною акуратністю, схильністю до сумнівів та тривалого обдумування рішень. У міжособистісних стосунках такі особи можуть проявляти надмірну вимогливість до себе та інших.

Застрягаючий тип характеризується схильністю до тривалого

переживання негативних емоцій, образливістю та схильністю до конфліктного реагування у випадку фрустрації. Для таких осіб характерна фіксація на пережитих подіях.

Збудливий тип проявляється імпульсивністю, низьким рівнем самоконтролю та схильністю до афективних реакцій. Саме цей тип найчастіше асоціюється з підвищеною конфліктністю та різкими емоційними спалахами.

Гіпертимний тип вирізняється високою активністю, оптимістичним настроєм, комунікабельністю та схильністю до лідерства. Такі особи легко встановлюють контакти, однак можуть бути недостатньо послідовними у своїй діяльності.

Дистимічний тип характеризується зниженим фоном настрою, схильністю до песимізму, замкнутістю та низькою соціальною активністю.

Тривожний тип відзначається високим рівнем внутрішньої напруги, невпевненістю у власних діях та підвищеною чутливістю до оцінок оточення. Такі особи часто уникають конфліктних ситуацій.

Циклотимний тип проявляється чергуванням фаз емоційного підйому та спаду, що суттєво впливає на стабільність поведінки.

Афективно-екзальтований тип характеризується надмірною емоційною реактивністю, швидкою зміною настрою та глибокою емоційною включеністю у події [3].

Таким чином, типологія К. Леонгарда дозволяє комплексно описати емоційно-поведінкову сферу особистості та визначити її потенційні реакції в різних життєвих ситуаціях, зокрема у контексті соціальної взаємодії.

Важливим є те, що типологія Леонгарда використовується не лише в теоретичній психології, але й у практичній діяльності психологів, зокрема при діагностиці особистісних особливостей, прогнозуванні поведінки та розробці психокорекційних програм. У студентському середовищі знання про типи акцентуацій дозволяє краще розуміти причини міжособистісних конфліктів та особливості взаємодії в групі.

Загалом, розглянута типологія створює теоретичне підґрунтя для

подальшого аналізу індивідуальних відмінностей особистості та їх впливу на поведінку в соціальному середовищі, що є особливо важливим у межах дослідження схильності до конфліктів у студентів.

А. Є. Личко адаптував концепцію акцентуацій характеру до підліткового та юнацького віку, підкреслюючи, що саме в цей період вони проявляються найбільш яскраво та динамічно. На відміну від підходу К. Леонгарда, його класифікація більш орієнтована на поведінкові прояви особистості у реальних життєвих і соціальних ситуаціях, зокрема в умовах групової взаємодії, що є особливо важливим для аналізу студентського середовища [4].

Вчений розглядав акцентуації як варіанти норми характеру, які можуть суттєво впливати на формування соціальної поведінки, особливості адаптації та виникнення міжособистісних труднощів. Його типологія дозволяє більш детально описати не лише емоційні, а й поведінкові реакції особистості.

До основних типів акцентуацій за А. Є. Личком належать:

Гіпертимний тип — характеризується високою активністю, товариськістю, оптимізмом, прагненням до лідерства та схильністю до ризикованої поведінки. Водночас можливі прояви недисциплінованості та поверхневості у виконанні завдань.

Циклоїдний тип — проявляється у періодичних змінах емоційного стану від підйому до спаду, що впливає на працездатність та соціальну активність.

Лабільний тип — відзначається емоційною нестійкістю, високою чутливістю до міжособистісних стосунків та швидкою зміною настрою залежно від ситуації спілкування.

Сенситивний тип — характеризується підвищеною вразливістю, сором’язливістю, схильністю до самоаналізу та переживання можливих негативних оцінок з боку оточення.

Шизоїдний тип — проявляється замкнутістю, емоційною відстороненістю, схильністю до внутрішнього світу та труднощами у встановленні соціальних контактів.

Епілептоїдний тип — характеризується ригідністю мислення,

схильністю до афективних спалахів, впертістю та підвищеною конфліктністю у міжособистісних взаєминах.

Істероїдний тип — вирізняється прагненням до уваги, демонстративністю поведінки, емоційною виразністю та потребою у визнанні з боку оточення.

Нестійкий тип — характеризується слабкою вольовою регуляцією поведінки, схильністю до впливу з боку оточення та недостатньою відповідальністю.

Конформний тип — проявляється залежністю від думки групи, орієнтацією на соціальні норми та прагненням уникати конфліктів шляхом пристосування до більшості [4; 5].

Таким чином, типологія А. Є. Личка дозволяє глибше розуміти поведінкові прояви акцентуацій у соціальному контексті, що є особливо важливим для дослідження студентської молоді, де міжособистісна взаємодія та групова динаміка відіграють ключову роль.

Таблиця 1.1.

Порівняльна таблиця типологій акцентуацій характеру (К. Леонгард – А. Личко)

К. Леонгард	**А. Є. Личко**	**Коротка характеристика / зміст**
Демонстративний	Істероїдний	Прагнення до уваги, емоційна виразність, демонстративність поведінки
Педантичний	—	Ригідність, акуратність, схильність до сумнівів і надмірного контролю
Застрягаючий	Епілептоїдний	Образливість, схильність до тривалого переживання негативних емоцій, конфліктність
Збудливий	Епілептоїдний (частково)	Імпульсивність, афективні реакції, низький самоконтроль

Гіпертимний	Гіпертимний	Активність, товариськість, оптимізм, схильність до лідерства
Дистимічний	—	Знижений настрій, замкнутість, песимістичність
Тривожний	Сенситивний	Невпевненість, підвищена тривожність, чутливість до оцінки
Циклотимний	Циклоїдний	Чергування фаз піднесеного та зниженого настрою
Афективно-екзальтований	Лабільний	Емоційна нестійкість, швидка зміна настрою, чутливість
—	Шизоїдний	Замкнутість, відстороненість, схильність до внутрішнього світу
—	Нестійкий	Слабка вольова регуляція, залежність від оточення
—	Конформний	Орієнтація на групу, залежність від думки більшості

Обидві типології є взаємодоповнюючими: класифікація К. Леонгарда більше орієнтована на загальнопсихологічний опис особистості, тоді як система А. Є. Личка деталізує вікові особливості прояву акцентуацій та їх поведінкові наслідки у соціальному середовищі, що є особливо важливим для дослідження студентської молоді.

1.3. Психологічна сутність конфліктної поведінки особистості

Конфліктна поведінка особистості є складним психологічним феноменом, який відображає специфіку взаємодії людини з соціальним середовищем у ситуаціях суперечностей, розбіжностей інтересів, цінностей або цілей. У сучасній психології конфлікт розглядається як природний елемент соціальної взаємодії, який може мати як деструктивні, так і конструктивні

наслідки залежно від способів його переживання та вирішення [11; 12].

Конфліктна поведінка визначається як система зовнішніх дій і внутрішніх психологічних реакцій особистості, що виникають у відповідь на конфліктну ситуацію та спрямовані на її вирішення або уникнення. Вона включає емоційний, когнітивний та поведінковий компоненти, які взаємопов'язані між собою та визначають індивідуальний стиль реагування людини у конфлікті [12].

Емоційний компонент конфліктної поведінки відображає рівень емоційного напруження, інтенсивність переживань та характер афективних реакцій особистості. Саме емоційна сфера часто є первинним тригером конфліктної взаємодії, оскільки у ситуаціях фрустрації або незадоволення потреб виникають такі стани, як роздратування, гнів, образа або тривога.

Когнітивний компонент пов'язаний із процесами сприйняття та інтерпретації конфліктної ситуації. Він включає оцінку намірів іншої сторони, аналіз причин суперечностей та формування уявлень про можливі способи вирішення конфлікту. Від особливостей когнітивної оцінки значною мірою залежить вибір стратегії поведінки.

Поведінковий компонент проявляється у конкретних діях особистості у конфліктній ситуації — від активного протистояння до повного уникнення взаємодії. Саме цей компонент є найбільш спостережуваним і використовується для діагностики рівня конфліктності особистості [11].

У психологічній науці важливе місце займає питання індивідуальних детермінант конфліктної поведінки. Дослідники підкреслюють, що схильність до конфліктів значною мірою зумовлена особистісними характеристиками, такими як рівень емоційної стабільності, імпульсивність, самооцінка, а також наявність акцентуацій характеру [13].

Окремо слід виділити підходи, що описують стилі поведінки у конфліктних ситуаціях. Найчастіше виокремлюють п'ять основних стратегій: суперництво, співробітництво, компроміс, уникнення та пристосування. Кожна з цих стратегій відображає різний рівень орієнтації особистості на

власні інтереси та інтереси іншої сторони, що дозволяє визначити її загальну конфліктну спрямованість [14].

Важливим є також те, що конфліктна поведінка не є суто негативним явищем. У конструктивному варіанті конфлікт може виступати механізмом розвитку особистості, сприяти уточненню позицій, формуванню навичок комунікації та підвищенню рівня соціальної зрілості. Водночас у деструктивному варіанті він призводить до емоційного виснаження, погіршення міжособистісних стосунків та соціальної дезадаптації [15].

Особливої уваги потребує прояв конфліктної поведінки у студентському віці, коли інтенсивність соціальних контактів є високою, а система міжособистісних відносин перебуває у стадії активного формування. У цей період підвищується значущість групової взаємодії, що може як сприяти розвитку соціальних навичок, так і підсилювати ризик виникнення конфліктів [16].

Таким чином, конфліктна поведінка особистості є багатокомпонентним психологічним явищем, що включає емоційні, когнітивні та поведінкові аспекти. Її прояви визначаються як ситуативними факторами, так і стійкими індивідуально-психологічними особливостями особистості, що робить її важливим об’єктом дослідження в межах практичної психології.

Емоційний компонент конфліктної поведінки відображає рівень емоційної напруги, афективні реакції, ступінь роздратування або тривоги, що виникають у відповідь на фруструючу ситуацію. Саме емоційна сфера часто виступає первинним джерелом конфліктного реагування, оскільки визначає інтенсивність переживань та здатність особистості до самоконтролю.

Когнітивний компонент пов’язаний з оцінкою конфліктної ситуації, інтерпретацією намірів іншої сторони та вибором стратегії поведінки. Від особливостей когнітивного сприйняття залежить те, чи буде ситуація розцінена як загрозлива, нейтральна або потенційно конструктивна. Поведінковий компонент проявляється у конкретних діях особистості — від уникнення конфлікту до відкритого протистояння, що визначає зовнішню

форму реалізації внутрішніх переживань [11].

Важливо зазначити, що всі три компоненти конфліктної поведінки перебувають у тісному взаємозв'язку та взаємно детермінують один одного. Так, підвищена емоційна напруга може впливати на спотворення когнітивної оцінки ситуації, що, у свою чергу, призводить до неадекватного вибору поведінкової стратегії. Навпаки, сформовані навички раціонального аналізу конфліктної ситуації можуть знижувати рівень емоційної реактивності та сприяти більш конструктивному вирішенню суперечностей.

У психологічній літературі виділяють різні підходи до розуміння конфліктної поведінки. Зокрема, у рамках ситуаційного підходу конфлікт розглядається як результат зовнішніх умов і соціальної взаємодії, тобто як явище, що значною мірою залежить від конкретної ситуації та контексту взаємодії. У цьому випадку поведінка особистості трактується як реакція на зовнішні стимули та умови середовища [13].

Натомість особистісний підхід акцентує увагу на внутрішніх характеристиках індивіда, таких як темперамент, риси характеру, рівень емоційної стабільності, самооцінка та наявність акцентуацій. Відповідно до цього підходу, схильність до конфліктної поведінки розглядається як відносно стійка індивідуальна властивість, яка проявляється незалежно від конкретної ситуації, але може посилюватися або послаблюватися під її впливом [13].

Таким чином, сучасне розуміння конфліктної поведінки ґрунтується на інтеграції ситуаційного та особистісного підходів, що дозволяє розглядати її як результат взаємодії зовнішніх умов та внутрішніх психологічних характеристик особистості.

Важливе місце у дослідженні конфліктної поведінки займає концепція стратегій поведінки в конфліктних ситуаціях, серед яких виділяють суперництво, співробітництво, компроміс, уникнення та пристосування. Дані стратегії відображають індивідуальні особливості реагування особистості та її схильність до конструктивного або деструктивного вирішення суперечностей [14]. Кожна із зазначених стратегій характеризується різним рівнем орієнтації

на власні інтереси та інтереси іншої сторони, що визначає загальну ефективність поведінки у конфлікті.

Зокрема, стратегія суперництва передбачає високий рівень спрямованості на досягнення власних цілей навіть за рахунок інтересів іншої сторони, що часто супроводжується підвищеною конфліктністю. Співробітництво, навпаки, є найбільш конструктивною стратегією, оскільки орієнтована на пошук взаємовигідного рішення. Компроміс передбачає взаємні поступки, тоді як уникнення характеризується відходом від вирішення конфлікту. Пристосування, у свою чергу, означає відмову від власних інтересів на користь іншої сторони.

Особливої уваги заслуговує зв’язок конфліктної поведінки з індивідуально-психологічними особливостями особистості. Дослідження показують, що рівень конфліктності значною мірою залежить від таких характеристик, як емоційна стабільність, імпульсивність, рівень тривожності та наявність акцентуацій характеру. Зокрема, особи з вираженими збудливими, епілептоїдними або демонстративними рисами частіше демонструють схильність до конфліктної взаємодії, що проявляється у різких емоційних реакціях, наполегливості у відстоюванні власної позиції та низькій толерантності до фрустрації [15].

Водночас особи з тривожними або сенситивними характеристиками, як правило, уникають відкритих конфліктів, схильні до внутрішнього переживання напружених ситуацій та прагнуть мінімізувати соціальну взаємодію в умовах суперечностей. Це свідчить про те, що конфліктна поведінка є не лише ситуативним, але й глибоко особистісно зумовленим феноменом.

Таким чином, аналіз стратегій поведінки у конфліктних ситуаціях у поєднанні з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей особистості дозволяє більш повно зрозуміти механізми формування конфліктної поведінки та визначити фактори її детермінації.

У студентському віці конфліктна поведінка набуває особливої

актуальності, оскільки саме в цей період відбувається інтенсивне формування соціальних навичок, професійної ідентичності та моделей міжособистісної взаємодії. Висока щільність соціальних контактів у навчальному середовищі, необхідність постійної групової взаємодії під час виконання навчальних завдань, а також проживання у спільному соціальному просторі (зокрема в гуртожитках) створюють об’єктивні передумови для виникнення як ситуативних, так і стійких конфліктних ситуацій [16].

Крім того, студентський вік характеризується підвищеною емоційною чутливістю, активним становленням системи цінностей та недостатньо сформованими навичками конструктивного вирішення суперечностей. Це може призводити до того, що навіть незначні розбіжності у поглядах або інтересах набувають емоційно значущого характеру та трансформуються у міжособистісні конфлікти.

Важливо також зазначити, що саме у студентському середовищі найбільш активно формуються моделі соціальної поведінки, які в подальшому можуть переноситися у професійну діяльність. Тому особливості конфліктної поведінки у цей віковий період мають не лише ситуативне, але й довготривале значення для особистісного розвитку.

Таким чином, конфліктна поведінка особистості є багатокомпонентним психологічним явищем, яке визначається як зовнішніми соціальними умовами, так і внутрішніми індивідуально-психологічними особливостями людини. Її вивчення є важливим для розуміння механізмів міжособистісної взаємодії, закономірностей формування поведінкових стратегій у конфліктних ситуаціях та розробки ефективних підходів до профілактики й конструктивного вирішення конфліктів у різних соціальних групах, зокрема серед студентів.

1.4. Особливості конфліктності у студентському віці

Студентський вік є важливим етапом онтогенетичного розвитку особистості, який характеризується завершенням формування базових рис

характеру, активним становленням професійної ідентичності та інтенсивним розвитком соціальних компетентностей. Саме в цей період особистість переходить до більш зрілих форм міжособистісної взаємодії, однак процес адаптації до нових соціальних умов часто супроводжується виникненням конфліктних ситуацій [17].

Конфліктність у студентському віці можна визначити як відносно стійку схильність особистості до виникнення, загострення або участі у міжособистісних суперечностях у процесі навчальної та соціальної взаємодії. Вона проявляється у різних сферах студентського життя: навчальній діяльності, груповій взаємодії, неформальному спілкуванні, а також у взаєминах із викладачами.

Важливою особливістю конфліктності студентів є її тісний зв’язок із процесами соціалізації та формуванням системи міжособистісних відносин. У межах студентських груп відбувається постійне порівняння себе з іншими, формування статусно-рольових позицій, а також боротьба за визнання та авторитет, що нерідко стає джерелом напруженості та конфліктів.

Крім того, значну роль у виникненні конфліктних ситуацій відіграє емоційна насиченість студентського життя. Підвищене навчальне навантаження, стресові ситуації під час сесій, дефіцит часу та необхідність одночасного виконання різних соціальних ролей можуть знижувати рівень емоційної стабільності та підвищувати реактивність особистості.

Окремо слід зазначити, що рівень конфліктності у студентів значною мірою залежить від індивідуально-психологічних особливостей, зокрема акцентуацій характеру. Так, студенти із збудливими або епілептоїдними рисами частіше демонструють схильність до відкритого протистояння, тоді як тривожні або сенситивні особистості переважно обирають стратегії уникнення або внутрішнього переживання конфліктів [18].

Соціально-психологічне середовище закладу вищої освіти також суттєво впливає на рівень конфліктності. Стиль педагогічного спілкування, характер організації навчального процесу, рівень згуртованості студентської групи та

наявність підтримувального середовища можуть як знижувати, так і підвищувати ймовірність виникнення конфліктів.

Водночас конфліктність у студентському віці не слід розглядати виключно як негативне явище. За умови конструктивного вирішення конфліктні ситуації можуть виконувати розвивальну функцію, сприяючи формуванню навичок саморегуляції, розвитку комунікативної компетентності та підвищенню рівня соціальної зрілості особистості.

Таким чином, конфліктність у студентському віці є багатокомпонентним феноменом, що формується під впливом поєднання індивідуально-психологічних та соціально-психологічних чинників, і потребує подальшого вивчення в контексті сучасної практичної психології.

Однією з ключових особливостей конфліктності студентів є її ситуативна зумовленість. Більшість конфліктів виникає не лише через стійкі особистісні характеристики, а й унаслідок специфіки навчального середовища, яке передбачає високий рівень взаємодії, спільну відповідальність за результати діяльності та необхідність постійної координації дій у групі. Це створює умови для виникнення як конструктивних, так і деструктивних конфліктів [16; 17].

Ситуативний характер конфліктності проявляється також у тому, що одна й та сама особистість може демонструвати різні стилі поведінки залежно від контексту взаємодії, складу групи, рівня емоційного навантаження та значущості ситуації. Таким чином, конфліктна поведінка студентів часто є результатом взаємодії зовнішніх умов та внутрішніх психологічних ресурсів, а не лише стабільних особистісних рис.

Важливу роль у формуванні конфліктної поведінки студентів відіграють індивідуально-психологічні особливості особистості. Зокрема, рівень емоційної стабільності, імпульсивність, самооцінка, а також наявність акцентуацій характеру значною мірою визначають схильність до конфліктів. Особи з вираженими збудливими, демонстративними або епілептоїдними рисами частіше демонструють відкриті форми конфліктної поведінки, що проявляється у схильності до суперництва, різких емоційних реакціях та

наполегливому відстоюванні власної позиції. Натомість тривожні та сенситивні особистості частіше обирають стратегії уникнення конфліктних ситуацій або схильні до їх внутрішнього переживання без зовнішнього прояву [18].

Крім того, важливим чинником є рівень сформованості комунікативних навичок та здатність до емоційної саморегуляції. Студенти з розвиненими навичками конструктивного спілкування, як правило, ефективніше вирішують суперечності та рідше переходять до деструктивних форм взаємодії.

Таким чином, конфліктність студентів є багатовимірним явищем, у якому поєднуються ситуативні фактори навчального середовища та стійкі індивідуально-психологічні особливості особистості, що визначає різноманітність форм її прояву.

Окремо слід відзначити вплив соціально-психологічних факторів, таких як рівень згуртованості студентської групи, стиль педагогічної взаємодії викладача зі студентами, характер навчального навантаження та організація освітнього процесу. Низький рівень групової згуртованості або авторитарний стиль взаємодії може підвищувати загальний рівень напруженості та сприяти виникненню конфліктів. У таких умовах знижується рівень довіри між учасниками освітнього процесу, ускладнюється комунікація та посилюється ймовірність виникнення міжособистісних суперечностей.

Водночас конфліктність у студентському віці не завжди має негативний характер. За умов конструктивного вирішення конфліктні ситуації можуть сприяти розвитку комунікативних навичок, формуванню навичок саморегуляції, підвищенню рівня соціальної зрілості та кращому розумінню власних і чужих позицій. У цьому контексті конфлікт виступає не лише як джерело напруження, а й як важливий механізм соціально-психологічного розвитку особистості, що стимулює її до переосмислення поведінкових стратегій та вдосконалення способів взаємодії з оточенням.

Крім того, конструктивно вирішені конфлікти сприяють формуванню навичок емпатії, толерантності та здатності до компромісу, що є важливими

складовими професійної компетентності майбутніх фахівців. Таким чином, конфлікт може виступати як фактор особистісного зростання за умови його адекватного сприйняття та ефективного вирішення.

Отже, конфліктність у студентському віці є багатофакторним явищем, що визначається поєднанням індивідуально-психологічних особливостей особистості та соціально-психологічних умов навчального середовища. Її вивчення є важливим для розуміння механізмів міжособистісної взаємодії, закономірностей формування поведінкових стратегій у конфліктних ситуаціях та розробки ефективних програм психологічного супроводу студентської молоді.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

У першому розділі роботи було здійснено теоретичний аналіз проблеми взаємозв’язку акцентуацій характеру та конфліктної поведінки особистості, зокрема у студентському віці.

Узагальнення наукових підходів дозволило встановити, що акцентуації характеру розглядаються як крайні варіанти норми особистості, які проявляються у надмірній вираженості окремих рис характеру та можуть істотно впливати на емоційне реагування, поведінкові реакції та особливості міжособистісної взаємодії. Встановлено, що акцентуації не є психічними розладами, однак за несприятливих умов можуть виступати фактором ризику дезадаптивної поведінки, зокрема підвищеної конфліктності.

Проаналізовано основні типологічні підходи до акцентуацій характеру, запропоновані К. Леонгардом та А. Є. Личком. Виявлено, що типологія К. Леонгарда більшою мірою орієнтована на загальнопсихологічний опис емоційно-поведінкових особливостей особистості, тоді як концепція А. Є. Личка акцентує увагу на вікових закономірностях прояву акцентуацій та їх поведінкових наслідках у соціальному середовищі. Обидва підходи є взаємодоповнюючими та становлять теоретичну основу для дослідження

індивідуальних відмінностей особистості.

У межах розгляду конфліктної поведінки встановлено, що вона є багатокомпонентним психологічним явищем, яке включає емоційний, когнітивний та поведінковий компоненти. Конфліктна поведінка визначається як результат взаємодії зовнішніх соціальних умов і внутрішніх індивідуально-психологічних особливостей особистості. Важливу роль у її формуванні відіграють також стилі поведінки у конфліктних ситуаціях (суперництво, співробітництво, компроміс, уникнення, пристосування).

Встановлено, що студентський вік є сензитивним періодом для прояву як акцентуацій характеру, так і конфліктної поведінки. Це зумовлено інтенсивним розвитком соціальних навичок, формуванням професійної ідентичності, високою насиченістю міжособистісних контактів та специфікою навчального середовища. Конфліктність студентів має як ситуативний, так і особистісно зумовлений характер, що визначає її багатофакторну природу.

Таким чином, теоретичний аналіз проблеми засвідчив наявність тісного взаємозв’язку між акцентуаціями характеру та схильністю до конфліктної поведінки, що обґрунтовує доцільність подальшого емпіричного дослідження даного феномену у студентської молоді.

РОЗДІЛ 2.
ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ АКЦЕНТУАЦІЙ ХАРАКТЕРУ ТА СХИЛЬНОСТІ ДО КОНФЛІКТІВ У СТУДЕНТІВ

2.1. Організація та методи дослідження

Емпіричне дослідження у межах даної роботи було спрямоване на вивчення взаємозв'язку між акцентуаціями характеру та схильністю до конфліктної поведінки у студентському віці. Вибір даної проблематики зумовлений тим, що саме у період навчання у закладі вищої освіти відбувається активне формування системи міжособистісних відносин, професійної ідентичності та закріплення індивідуальних моделей поведінки у соціальних ситуаціях, зокрема конфліктних.

Організація дослідження передбачала кілька послідовних етапів. На першому етапі здійснювався теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми акцентуацій характеру, конфліктної поведінки та особливостей соціально-психологічного розвитку студентської молоді. Це дозволило сформувати концептуальну основу дослідження, визначити його мету, завдання та підібрати адекватний психодіагностичний інструментарій.

Другий етап був безпосередньо емпіричним і передбачав проведення психодіагностичного обстеження респондентів. Третій етап включав обробку отриманих даних із застосуванням методів математичної статистики, інтерпретацію результатів та встановлення взаємозв'язків між досліджуваними показниками.

Для досягнення мети та вирішення поставлених завдань було використано комплекс психодіагностичних методик, що дозволяє комплексно дослідити як особистісні характеристики студентів, так і особливості їхньої поведінки у конфліктних ситуаціях.

1. Методика «Акцентуації характеру» К. Леонгарда – Г. Шмішека

Дана методика застосовується для виявлення типів акцентуйованих рис

характеру та визначення ступеня їх вираженості. Вона базується на концепції К. Леонгарда щодо акцентуацій як крайніх варіантів норми характеру. Опитувальник дозволяє діагностувати такі типи, як гіпертимний, дистимічний, циклотимний, збудливий, демонстративний, педантичний, тривожний, застрягаючий та інші.

Використання даної методики є доцільним у контексті дослідження, оскільки дозволяє визначити індивідуально-психологічні особливості студентів, які потенційно можуть бути пов’язані зі схильністю до конфліктної поведінки. Отримані результати дають змогу побудувати індивідуальний характерологічний профіль кожного респондента.

2. Тест оцінки схильності до конфліктної поведінки К. Томаса

Методика К. Томаса спрямована на визначення типових стратегій поведінки особистості у конфліктних ситуаціях. Вона дозволяє діагностувати п’ять основних стилів поведінки: суперництво, співробітництво, компроміс, уникнення та пристосування.

Застосування даного тесту є особливо важливим для дослідження, оскільки дозволяє оцінити не лише загальний рівень конфліктності, але й індивідуальні способи реагування на суперечливі ситуації. Це дає можливість визначити, які саме поведінкові стратегії є домінуючими у студентів та як вони пов’язані з їхніми акцентуаціями характеру.

3. Методика діагностики міжособистісних відносин Т. Лірі

Методика Т. Лірі використовується для дослідження міжособистісної взаємодії та визначення домінуючих типів поведінки у соціальному середовищі. Вона дозволяє оцінити такі параметри, як домінування, дружелюбність, агресивність, залежність та інші характеристики міжособистісних відносин.

У межах даного дослідження ця методика є важливою, оскільки дозволяє виявити загальний рівень конфліктності у структурі соціальних взаємин студентів, а також визначити особливості їхньої комунікативної поведінки в групі.

Для обробки отриманих результатів було використано кількісні та якісні методи аналізу. Основним статистичним методом виступав кореляційний аналіз із застосуванням коефіцієнта Пірсона, який дозволяє визначити силу та напрямок взаємозв’язку між досліджуваними змінними.

Зокрема, аналізувалися зв’язки між типами акцентуацій характеру та показниками конфліктної поведінки, отриманими за методикою К. Томаса та шкалами міжособистісної взаємодії за Т. Лірі. Це дало можливість встановити, які саме особистісні характеристики найбільш тісно пов’язані зі схильністю до конфліктів.

Дослідження було проведено на базі громадської організації «Центр соціально-психологічного супроводу «Добробут», яка забезпечила організаційні умови для проведення психодіагностичного обстеження.
Обстеження проводилося у стандартних умовах, з дотриманням принципів добровільності участі, конфіденційності та психологічної етики. Респондентам надавалися інструкції щодо виконання кожної методики, а також гарантувалася анонімність отриманих результатів.

У дослідженні взяли участь 30 студентів віком від 18 до 24 років. Вибірка є однорідною за віковими характеристиками та репрезентує студентську молодь, яка перебуває на етапі активного соціально-психологічного розвитку.
Учасники дослідження були включені до вибірки на добровільних засадах. Такий склад вибірки дозволяє отримати об’єктивні дані щодо взаємозв’язку між акцентуаціями характеру та конфліктною поведінкою у студентському середовищі.

2.2. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження

Аналіз отриманих даних дозволив визначити частоту вираженості різних типів акцентуацій характеру у студентській вибірці (N = 30). Результати подано у відсотковому співвідношенні.

-

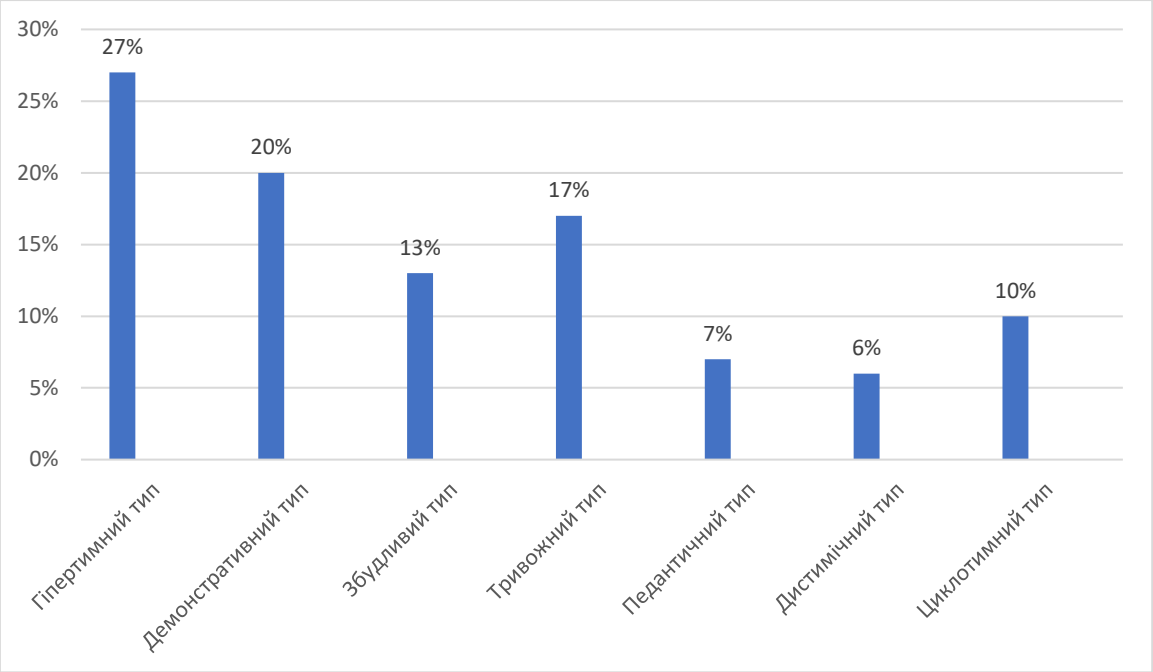

Рис 2.1.- Результати дослідження за методикою «Акцентуації характеру» К. Леонгарда – Г. Шмішека

Отримані дані свідчать про неоднорідність структури характерологічних особливостей студентів. У вибірці переважають акцентуації, пов'язані з емоційною активністю, комунікабельністю та потребою у соціальній взаємодії, що є типовим для юнацького віку.

Найбільш вираженим у досліджуваній вибірці виявився гіпертимний тип (27%). Це свідчить про переважання у студентів таких характеристик, як висока активність, товариськість, оптимізм, енергійність та схильність до лідерства. Такі особи зазвичай легко встановлюють соціальні контакти, активно включаються у групову діяльність та демонструють підвищену потребу у взаємодії з оточенням.

Другим за частотою є демонстративний тип (20,0%), що характеризується прагненням до уваги, емоційною виразністю та схильністю до самопрезентації. Такі студенти часто орієнтовані на зовнішню оцінку, можуть проявляти театральність у поведінці та потребують соціального схвалення.

Поєднання гіпертимних і демонстративних рис свідчить про загальну

тенденцію до високої соціальної активності у студентській вибірці.

Значну частку становить тривожний тип (17%), що вказує на наявність у частини студентів підвищеної емоційної чутливості, невпевненості у собі та схильності до переживань у міжособистісних ситуаціях. Такі особи можуть уникати соціального ризику та гостро реагувати на оцінку з боку інших.

Збудливий тип (13%) характеризується імпульсивністю, низьким рівнем самоконтролю та схильністю до афективних реакцій. Наявність цієї групи є важливою з точки зору дослідження конфліктної поведінки, оскільки саме ці риси часто пов’язані з підвищеною конфліктністю.

Найменш представленими у вибірці виявилися педантичний (7%) та дистимічний (6%) типи. Це свідчить про відносно низький рівень ригідності, надмірної деталізації поведінки та емоційної пригніченості серед студентів. Також відносно невисокий відсоток має циклотимний тип (10,0%), що вказує на помірну вираженість коливань настрою у частини респондентів.

У цілому результати дослідження свідчать про переважання у студентській вибірці соціально активних та емоційно виразних акцентуацій (гіпертимної та демонстративної), що є віковою нормою для періоду пізньої юності.

Водночас наявність значної частки тривожних та збудливих типів вказує на потенційні індивідуально-психологічні передумови до виникнення емоційної нестабільності та конфліктної поведінки в окремих студентів.

Таким чином, отримані дані підтверджують, що структура акцентуацій характеру у студентів є різнорівневою та різноспрямованою, що створює необхідне підґрунтя для подальшого аналізу їхнього зв’язку зі стилями конфліктної поведінки та рівнем міжособистісної конфліктності.

У межах емпіричного дослідження було проаналізовано особливості поведінки студентів у конфліктних ситуаціях за допомогою методики К. Томаса. Отримані результати дозволили визначити домінуючі стилі реагування на конфлікти у досліджуваній вибірці (N = 30) та встановити їхню поширеність у відсотковому співвідношенні.

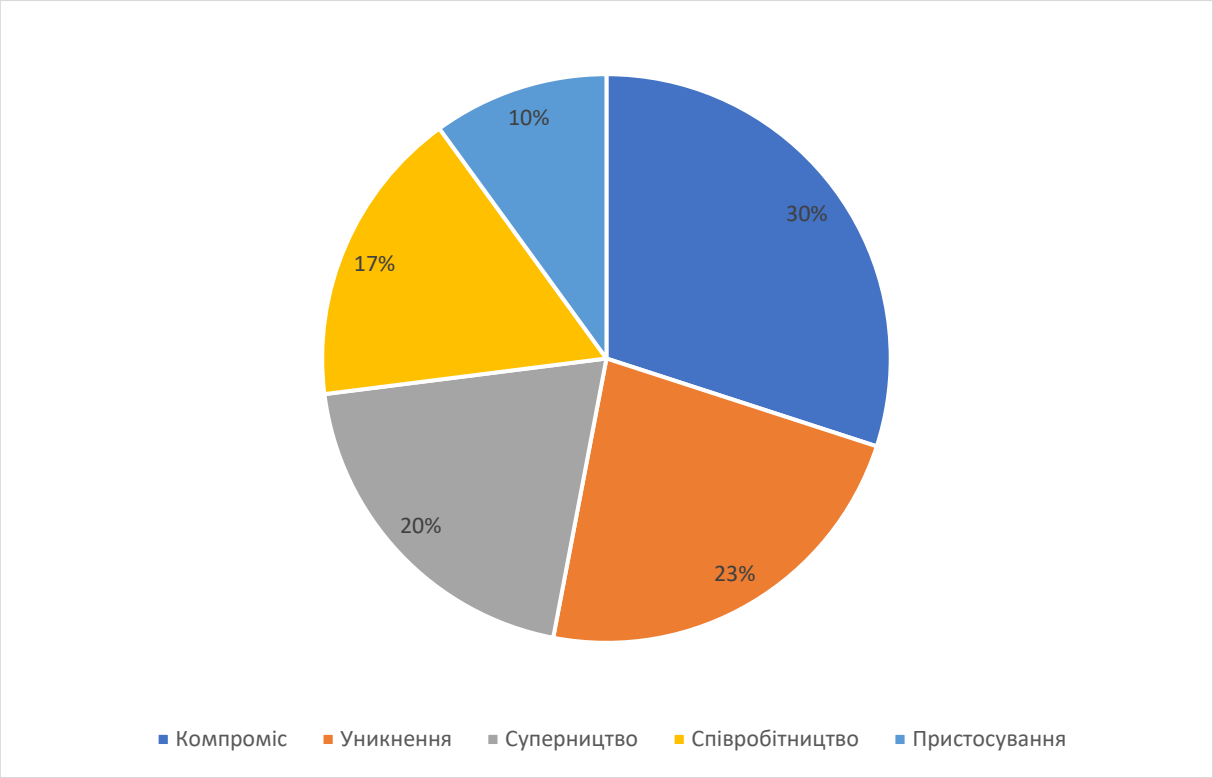

Рис 2.2. - Результати дослідження за тестом оцінки схильності до конфліктної поведінки К. Томаса

Найбільш поширеною стратегією у студентській вибірці виявився компроміс (30,0%). Це свідчить про те, що значна частина респондентів прагне до часткового задоволення інтересів обох сторін конфлікту та намагається уникати крайніх форм протистояння. Така стратегія є відносно адаптивною та відображає прагнення до збереження соціальної рівноваги у групі.

Другим за частотою є уникнення (23%), що вказує на схильність частини студентів до відходу від конфліктних ситуацій, їх ігнорування або відтермінування вирішення суперечностей. Це може бути пов’язано як з недостатньою впевненістю у власних силах, так і з небажанням емоційного включення у конфлікт.

Стратегія суперництва (20,0%) займає третє місце у вибірці. Вона характеризується прагненням відстояти власні інтереси навіть за рахунок іншої сторони. Наявність такої частки респондентів свідчить про існування групи студентів із більш жорсткими, конкурентними формами взаємодії.

Співробітництво (17%) зустрічається дещо рідше, однак є важливою з точки зору конструктивного вирішення конфліктів. Дана стратегія передбачає орієнтацію на взаємовигідне рішення та високий рівень соціальної зрілості, емпатії та комунікативної гнучкості.

Найменш представленою у вибірці є стратегія пристосування (10,0%). Це свідчить про те, що лише незначна частина студентів схильна відмовлятися від власних інтересів на користь іншої сторони конфлікту. Така поведінка може бути пов’язана як із прагненням зберегти стосунки, так і з низькою впевненістю у власній позиції.

Отримані результати свідчать, що у студентській вибірці переважають помірно адаптивні стратегії поведінки у конфлікті — насамперед компроміс та уникнення. Це може вказувати на прагнення студентів зберігати соціальну гармонію та уникати відкритого загострення міжособистісних суперечностей.

Водночас наявність значної частки стратегій суперництва свідчить про існування групи студентів із підвищеним рівнем конфліктної активності, що може бути пов’язано з індивідуально-психологічними особливостями, зокрема акцентуаціями характеру.

Таким чином, результати тесту К. Томаса демонструють різноманітність стратегій конфліктної поведінки у студентів та підтверджують багатофакторний характер формування схильності до конфліктів у студентському віці.

У межах емпіричного дослідження було здійснено аналіз міжособистісних відносин студентів за допомогою методики Т. Лірі. Дана методика дозволяє визначити домінуючі типи поведінки у взаємодії з оточенням, а також рівень конфліктності у структурі міжособистісних стосунків. Отримані результати були узагальнені у відсотковому співвідношенні (N = 30).

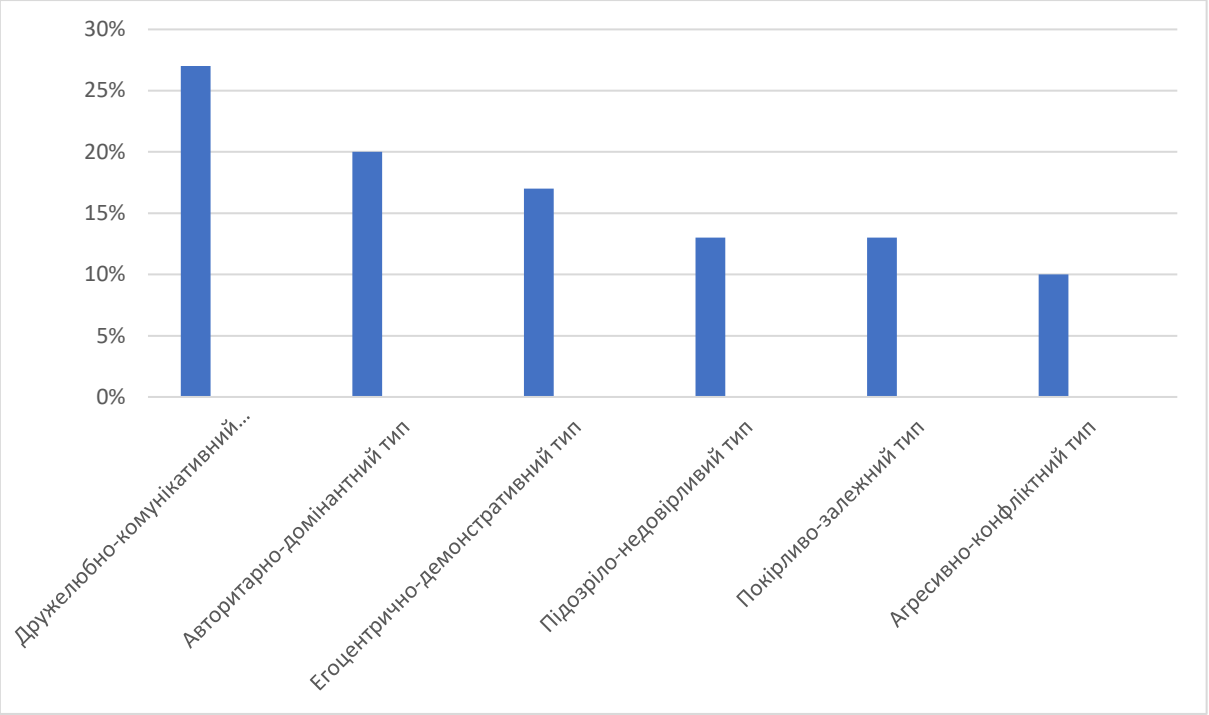

Рис 2.3. - Результати дослідження за методикою діагностики міжособистісних відносин Т. Лірі

Найбільш вираженим у студентській вибірці виявився дружелюбно-комунікативний тип (2+%), що свідчить про загальну схильність студентів до співпраці, підтримки позитивних соціальних контактів та орієнтації на конструктивну взаємодію. Такі особи зазвичай легко встановлюють міжособистісні зв’язки та демонструють високий рівень соціальної адаптації.

Другим за частотою є авторитарно-домінантний тип (20,0%), який характеризується прагненням до лідерства, контролю та домінування у групі. У певних ситуаціях така поведінка може сприяти організації діяльності, однак за умов конкуренції може підвищувати рівень міжособистісної напруженості.

Егоцентрично-демонстративний тип (17%) свідчить про наявність у частини студентів потреби у визнанні, підвищеній увазі до себе та емоційній виразності. Такі особи можуть бути чутливими до оцінки з боку інших та схильними до реакцій, спрямованих на самопрезентацію.

Підозріло-недовірливий тип (13%) відображає тенденцію до обережності у взаємодії, схильність до недовіри та підвищеного контролю

соціального середовища. Це може ускладнювати формування стабільних міжособистісних відносин.

Покірливо-залежний тип (13%) характеризується схильністю до підпорядкування, уникнення конфліктів та залежності від думки оточення. Такі студенти часто уникають відкритого протистояння навіть за наявності внутрішньої незгоди.

Найменш представленим є агресивно-конфліктний тип (10,0%), який відображає схильність до відкритої конфронтації, критичності та прямого відстоювання власної позиції у взаємодії з іншими.

Отримані результати свідчать про переважання у студентській вибірці соціально адаптивних типів міжособистісної взаємодії, зокрема дружелюбного та частково домінантного стилів. Це вказує на загалом сприятливий рівень соціальної адаптації респондентів.

Водночас наявність підозріливих, залежних та агресивних тенденцій у частини студентів свідчить про різнорівневу структуру міжособистісних відносин та потенційну варіативність конфліктної поведінки.

Таким чином, результати методики Т. Лірі підтверджують, що стиль міжособистісної взаємодії студентів є важливим чинником формування їхньої конфліктності та має бути врахований при подальшому аналізі взаємозв’язків з акцентуаціями характеру.

Для визначення взаємозв’язків між акцентуаціями характеру, стилями поведінки у конфліктних ситуаціях та особливостями міжособистісної взаємодії було проведено кореляційний аналіз із використанням коефіцієнта Пірсона (r). Аналіз здійснювався між показниками трьох методик: К. Леонгарда – Г. Шмішека, К. Томаса та Т. Лірі.

Таблиця 2.1.

Кореляційні зв'язки між акцентуаціями характеру, стилями конфліктної поведінки та міжособистісними відносинами (r Пірсона)

Показники (Методика 1 Леонгард-Шмішек)	**Показники (Методика 2 – К. Томас)**	**r**	**Показники (Методика 3 – Т. Лірі)**	**r**
Збудливий тип	Суперництво	+0,62	Агресивно-конфліктний стиль	+0,57
Демонстративний тип	Суперництво	+0,55	Егоцентрично-демонстративний стиль	+0,59
Застрягаючий тип	Суперництво	+0,49	Авторитарно-домінантний стиль	+0,51
Гіпертимний тип	Співробітництво	+0,46	Дружелюбно-комунікативний стиль	+0,64
Гіпертимний тип	Компроміс	+0,41	Дружелюбно-комунікативний стиль	+0,48
Тривожний тип	Уникнення	+0,58	Покірливо-залежний стиль	+0,53
Сенситивний тип	Уникнення	+0,52	Підозріло-недовірливий стиль	+0,45
Циклотимний тип	Компроміс	+0,39	Дружелюбний стиль	+0,42
Епілептоїдний (збудливий) тип	Суперництво	+0,60	Агресивний стиль	+0,55

Аналіз показав, що найбільш виражені кореляції спостерігаються між емоційно нестабільними акцентуаціями та деструктивними стилями поведінки у конфлікті.

Зокрема, збудливий тип акцентуації має високий позитивний зв’язок зі стратегією суперництва (r = +0,62). Це свідчить про те, що студенти з підвищеною імпульсивністю, емоційною реактивністю та зниженим самоконтролем частіше обирають конкурентну модель поведінки, схильні до відкритого протистояння та відстоювання власної позиції навіть у конфліктогенних умовах.

Подібна тенденція виявлена і для демонстративного типу (r = +0,55), який також позитивно корелює зі стратегією суперництва. Це означає, що особи, орієнтовані на зовнішнє визнання та емоційну виразність, частіше використовують конфлікт як засіб самопрезентації та привернення уваги.

Застрягаючий тип (r = +0,49) також демонструє зв’язок із суперництвом, що вказує на схильність до тривалого переживання образ, ригідності мислення та утримання конфлікту без конструктивного вирішення.

У той же час виявлено значущі зв’язки між тривожними рисами та стратегією уникнення:

- тривожний тип - уникнення (r = +0,58)
- сенситивний тип - уникнення (r = +0,52)

Це свідчить про те, що студенти з підвищеною чутливістю, невпевненістю у собі та схильністю до емоційного напруження частіше уникають конфліктних ситуацій, не вступають у відкрите протистояння та обирають пасивні стратегії поведінки.

Натомість гіпертимний тип демонструє позитивні зв’язки зі співробітництвом (r = +0,46) та компромісом (r = +0,41), що вказує на більш адаптивний стиль поведінки. Такі студенти орієнтовані на соціальну взаємодію, відкритість у спілкуванні та пошук взаємовигідних рішень.

Кореляційний аналіз показав, що характерологічні особливості безпосередньо впливають на стиль міжособистісної взаємодії.

Найбільш виражений зв’язок встановлено між:

- гіпертимним типом та дружелюбно-комунікативним стилем (r = +0,64)

Це свідчить про те, що активні, товариські та соціально орієнтовані особистості легко встановлюють позитивні міжособистісні контакти та демонструють високий рівень соціальної адаптації.

- демонстративним типом та егоцентрично-демонстративним стилем (r = +0,59)

Це підтверджує схильність таких осіб до самопрезентації, прагнення бути в центрі уваги та орієнтацію на зовнішнє схвалення.

- збудливим/епілептоїдним типом та агресивно-конфліктним стилем (r = +0,57)

Це свідчить про підвищену конфліктогенність осіб з імпульсивними та ригідними рисами характеру.

Також виявлено:

- тривожний тип -покірливо-залежний стиль (r = +0,53)
- тривожний тип -підозрілий стиль (r = +0,45)

Це вказує на те, що тривожні особистості схильні до соціальної обережності, залежності від думки інших та недовіри у міжособистісних відносинах.

Виявлено, що стилі поведінки у конфлікті тісно пов’язані з моделями міжособистісної взаємодії.

- суперництво - агресивно-конфліктний стиль (r = +0,66)
- суперництво -авторитарно-домінантний стиль (r = +0,51)

Це свідчить про те, що конкурентна стратегія поведінки тісно пов’язана з домінантністю та схильністю до відкритого протистояння.

- уникнення -покірливо-залежний стиль (r = +0,59)
- уникнення- підозрілий стиль (r = +0,47)

Це відображає тенденцію до соціальної пасивності, невпевненості та обережності у міжособистісних контактах.

- співробітництво - дружелюбний стиль (r = +0,61)
- компроміс -дружелюбний стиль (r = +0,48)

Ці зв’язки підтверджують, що конструктивні стратегії поведінки у конфлікті формують позитивні, гармонійні міжособистісні відносини.

Отримані дані дозволяють зробити висновок про наявність стійких статистично значущих взаємозв’язків між акцентуаціями характеру, стилями конфліктної поведінки та особливостями міжособистісних відносин у студентів.

Встановлено, що:

- емоційно нестабільні та імпульсивні акцентуації (збудливий, демонстративний, застрягаючий типи) пов’язані з конфліктними та домінантними стилями поведінки;
- тривожні та сенситивні риси асоціюються з уникненням та залежними моделями взаємодії;
- гіпертимний тип сприяє формуванню соціально адаптивної та конструктивної поведінки;
- стиль міжособистісної взаємодії виступає опосередковуючою ланкою між акцентуаціями характеру та конфліктністю.

Таким чином, результати кореляційного аналізу підтверджують гіпотезу дослідження про існування взаємозв’язку між акцентуаціями характеру та схильністю до конфліктної поведінки у студентському віці, а також демонструють багаторівневу структуру цього взаємозв’язку через систему міжособистісних відносин.

2.3. Психологічні рекомендації щодо зниження конфліктності у студентському середовищі

Отримані в ході емпіричного дослідження результати засвідчили наявність взаємозв’язку між акцентуаціями характеру, стилями конфліктної поведінки та особливостями міжособистісної взаємодії студентів.

Встановлено, що підвищена конфліктність частіше пов’язана із збудливими, демонстративними та застрягаючими рисами характеру, тоді як тривожні та сенситивні особистості схильні до уникнення конфліктів, а гіпертимні — до більш конструктивних форм взаємодії.

У зв’язку з цим актуальним є розроблення психологічних рекомендацій, спрямованих на зниження рівня конфліктності у студентському середовищі, оптимізацію міжособистісних відносин та розвиток ефективних стратегій поведінки у конфліктних ситуаціях.

1. Розвиток емоційної саморегуляції

Одним із ключових напрямів профілактики конфліктної поведінки у студентському середовищі є цілеспрямований розвиток навичок емоційної саморегуляції. Емоційна саморегуляція розглядається як здатність особистості усвідомлювати власні емоційні стани, контролювати їх інтенсивність та свідомо обирати адекватні способи реагування у стресових або конфліктних ситуаціях. Недостатній рівень розвитку цих навичок часто призводить до імпульсивних реакцій, загострення міжособистісних суперечностей та формування деструктивних стратегій поведінки.

У студентському віці значення емоційної саморегуляції особливо зростає, оскільки саме в цей період відбувається інтенсивне соціальне навантаження, формування нових міжособистісних зв’язків та підвищена емоційна чутливість до оцінки з боку оточення. У осіб із вираженими збудливими, демонстративними або тривожними акцентуаціями характеру недостатній рівень саморегуляції може виступати додатковим фактором ризику конфліктної поведінки.

У межах психологічної профілактики доцільно рекомендувати студентам використання комплексу практичних технік.

1.1. Техніки глибокого дихання та тілесної релаксації

Техніки дихальної регуляції спрямовані на зниження фізіологічного рівня напруги, який безпосередньо пов’язаний із емоційною реактивністю. До таких методів належать повільне діафрагмальне дихання, метод «4–7–8», а

також чергування напруження та розслаблення м’язових груп.

Регулярне використання цих технік дозволяє знизити рівень кортизолу, стабілізувати серцевий ритм та зменшити інтенсивність афективних реакцій. У конфліктних ситуаціях це сприяє запобіганню імпульсивним висловлюванням та деструктивним діям, дозволяючи людині зберігати контроль над поведінкою.

1.2. Когнітивне переосмислення (когнітивна реструктуризація)

Метод когнітивного переосмислення ґрунтується на зміні інтерпретації ситуації, що викликає емоційну реакцію. Його сутність полягає у заміні автоматичних негативних думок на більш раціональні та нейтральні оцінки подій.

Наприклад, сприйняття конфліктної поведінки іншої особи як особистої образи може бути замінене на розуміння її як реакції на стрес або непорозуміння. Такий підхід дозволяє зменшити рівень емоційного напруження та уникнути ескалації конфлікту.

Особливо ефективним цей метод є для осіб із демонстративними та застрягаючими рисами характеру, оскільки він знижує тенденцію до надмірного емоційного реагування та фіксації на негативних переживаннях.

1.3. Усвідомлення та регуляція емоційних станів (емоційна рефлексія)

Важливим компонентом емоційної саморегуляції є розвиток навичок емоційної рефлексії, тобто здатності усвідомлювати власні емоції в момент їх виникнення, розпізнавати їх причини та вплив на поведінку.

Практичними засобами розвитку цієї навички є ведення емоційних щоденників, самоаналіз ситуацій конфлікту, а також техніки «зупинки думки» у момент виникнення сильних емоцій. Усвідомлення власного емоційного стану дозволяє людині зробити паузу між стимулом і реакцією, що є ключовим фактором самоконтролю.

Для студентів із тривожними та сенситивними акцентуаціями розвиток емоційної рефлексії є особливо важливим, оскільки сприяє зниженню рівня внутрішньої напруги та формуванню більш стабільної самооцінки.

1.4. Загальний ефект розвитку емоційної саморегуляції

Систематичне застосування наведених технік сприяє формуванню більш зрілих форм емоційного реагування, зниженню імпульсивності та підвищенню рівня психологічної стійкості. У контексті студентського середовища це проявляється у зменшенні кількості конфліктних ситуацій, підвищенні якості міжособистісних відносин та розвитку конструктивних моделей поведінки.

Таким чином, розвиток емоційної саморегуляції є базовим психологічним напрямом профілактики конфліктності та важливим чинником гармонізації міжособистісної взаємодії у студентському середовищі.

2. Формування конструктивних стратегій поведінки у конфлікті

З урахуванням результатів емпіричного дослідження, яке виявило домінування у частини студентів неконструктивних стратегій (уникнення та суперництво), особливого значення набуває цілеспрямоване формування конструктивних моделей поведінки у конфліктних ситуаціях. Розвиток таких стратегій дозволяє не лише зменшити інтенсивність міжособистісних суперечностей, але й підвищити загальний рівень соціально-психологічної зрілості студентів.

Конструктивні стратегії поведінки передбачають орієнтацію на взаєморозуміння, повагу до позиції іншої сторони та пошук оптимальних шляхів вирішення конфлікту без руйнування міжособистісних відносин. У психологічній практиці найбільш ефективними вважаються стратегії співробітництва, компромісу та асертивної поведінки.

2.1. Розвиток стратегії співробітництва

Стратегія співробітництва передбачає активну взаємодію сторін конфлікту з метою пошуку рішення, яке максимально задовольняє інтереси всіх учасників. Її ключовою особливістю є орієнтація не на протистояння, а на партнерство.

Формування цієї стратегії у студентів включає розвиток навичок активного слухання, емпатії та вміння враховувати альтернативні точки зору. Важливим є навчання відкритій комунікації, у якій сторони конфлікту можуть

безпечно висловлювати власні потреби та очікування.

Особливо ефективною ця стратегія є у студентських групах із високим рівнем взаємозалежності, де успішність діяльності визначається командною взаємодією.

2.2. Розвиток стратегії компромісу

Стратегія компромісу передбачає взаємні поступки сторін конфлікту з метою досягнення часткового задоволення інтересів кожного учасника. Вона є однією з найбільш адаптивних форм поведінки у ситуаціях, коли повне задоволення потреб обох сторін є неможливим.

У процесі формування цієї стратегії важливо навчати студентів оцінювати пріоритетність власних інтересів, розуміти межі поступок та розвивати гнучкість мислення. Значну роль відіграє здатність аналізувати ситуацію з позиції «виграш–виграш», що дозволяє уникати ескалації конфлікту.

Компроміс сприяє збереженню соціальних відносин та зниженню емоційної напруги між учасниками взаємодії.

2.3. Формування асертивної поведінки

Асертивна поведінка є одним із найбільш ефективних способів реагування у конфліктних ситуаціях, оскільки поєднує здатність відстоювати власні права з повагою до прав іншої людини. Вона є альтернативою як агресивній, так і пасивній поведінці.

Розвиток асертивності передбачає формування у студентів навичок чіткого вираження власної позиції, уміння говорити «ні» без почуття провини, а також здатності конструктивно реагувати на критику.

Практичними засобами розвитку асертивності є рольові ігри, тренінгові вправи, моделювання конфліктних ситуацій та аналіз реальних випадків міжособистісної взаємодії.

2.4. Узагальнення ефективності конструктивних стратегій

Системне формування конструктивних стратегій поведінки у конфлікті сприяє зниженню рівня міжособистісної напруженості у студентському

середовищі, підвищенню якості комунікації та розвитку соціально-психологічної компетентності.

Студенти, які володіють навичками співробітництва, компромісу та асертивної поведінки, демонструють більш високий рівень адаптивності, меншу схильність до деструктивних конфліктів та більш ефективно вирішують міжособистісні суперечності.

Таким чином, розвиток конструктивних стратегій поведінки є важливим компонентом психологічної профілактики конфліктності та сприяє формуванню гармонійного соціально-психологічного клімату у студентському середовищі.

3. Психологічна робота з акцентуаціями характеру

Оскільки результати емпіричного дослідження засвідчили наявність зв’язку між окремими типами акцентуацій характеру та схильністю до конфліктної поведінки, важливого значення набуває цілеспрямована психологічна робота з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей студентів. Акцентуації характеру не є патологією, однак у поєднанні з несприятливими соціальними умовами вони можуть підвищувати ризик дезадаптивних форм поведінки, зокрема конфліктності, імпульсивності або соціального уникнення.

Психологічний супровід студентів у цьому контексті має бути диференційованим, тобто враховувати специфіку кожного типу акцентуації та спрямовуватися на розвиток компенсаторних механізмів особистості.

3.1. Робота з особами із збудливими та застрягаючими рисами характеру

Для студентів із вираженими збудливими та застрягаючими акцентуаціями характеру характерними є імпульсивність, підвищена емоційна реактивність, схильність до афективних реакцій та тривале утримання негативних переживань. Такі особливості можуть суттєво підвищувати ймовірність виникнення міжособистісних конфліктів.

Психологічна робота з цією групою має бути спрямована на:

- розвиток самоконтролю та здатності гальмувати імпульсивні реакції;

- формування навичок усвідомленого реагування на фруструючі ситуації;
- зниження рівня емоційної вибуховості через техніки релаксації та саморегуляції;
- розвиток толерантності до фрустрації, тобто здатності витримувати невдоволення без агресивних реакцій;
- опрацювання навичок конструктивного вираження гніву та незадоволення.

Ефективними у даному випадку є елементи когнітивно-поведінкової терапії, тренінги емоційної регуляції та вправи на розвиток усвідомленості.

3.2. Робота зі студентами з демонстративними рисами

Особи з демонстративною акцентуацією характеризуються підвищеною потребою у визнанні, орієнтацією на зовнішню оцінку та схильністю до емоційно насиченої самопрезентації. У конфліктних ситуаціях вони можуть використовувати їх як засіб привернення уваги або підвищення власного статусу.

Основними напрямами психологічної роботи є:

- розвиток внутрішньої мотивації та самоцінності;
- зниження надмірної залежності від зовнішнього схвалення;
- формування адекватної самооцінки та реалістичного самосприйняття;
- навчання конструктивним способам отримання соціального визнання без конфліктних форм поведінки;
- розвиток емпатії та врахування потреб інших учасників взаємодії.

Корисними є групові тренінги, рольові ігри та вправи на рефлексію власної поведінки в соціальних ситуаціях.

3.3. Робота з тривожними та сенситивними акцентуаціями

Для студентів із тривожними та сенситивними рисами характеру притаманні підвищена чутливість до оцінки, невпевненість у собі, схильність до переживань та уникнення соціальних ризиків. У конфліктних ситуаціях вони частіше обирають пасивні стратегії поведінки або внутрішньо переживають напруження.

Психологічна допомога у цьому випадку повинна включати:

- розвиток впевненості у власних силах та самооцінки;
- зниження рівня соціальної тривожності;
- формування навичок асертивної поведінки та конструктивного самовираження;
- поступове включення у ситуації соціальної взаємодії з підтримкою психолога;
- використання технік позитивного мислення та самопідтримки.

Особливо ефективними є методи соціально-психологічного тренінгу, вправи на подолання страху оцінки та формування навичок відкритої комунікації.

Таким чином, психологічна робота з акцентуаціями характеру є важливим напрямом профілактики конфліктної поведінки у студентському середовищі. Вона повинна базуватися на принципах індивідуального підходу, врахування типу акцентуації та спрямованості на розвиток компенсаторних і адаптивних особистісних ресурсів.

Реалізація таких заходів сприяє зниженню рівня конфліктності, підвищенню емоційної стабільності та формуванню більш зрілих форм міжособистісної взаємодії у студентів.

4. Оптимізація соціально-психологічного клімату студентської групи

Одним із важливих напрямів профілактики конфліктності у студентському середовищі є цілеспрямована робота з оптимізації соціально-психологічного клімату в навчальних групах. Соціально-психологічний клімат розглядається як інтегральна характеристика міжособистісних відносин у групі, що відображає рівень довіри, взаємної підтримки, задоволеності спілкуванням та загальну емоційну атмосферу колективу. Саме від його якості значною мірою залежить частота виникнення конфліктних ситуацій, їх інтенсивність та способи вирішення.

У студентських групах із позитивним соціально-психологічним кліматом переважають конструктивні форми взаємодії, знижений рівень

міжособистісної напруженості та вищий рівень задоволеності спільною діяльністю. Натомість несприятливий клімат може виступати додатковим фактором ризику конфліктної поведінки, особливо у поєднанні з вираженими акцентуаціями характеру окремих студентів.

З огляду на це, важливим є впровадження системи заходів, спрямованих на покращення якості групової взаємодії та формування позитивної соціально-психологічної атмосфери.

4.1. Розвиток групової згуртованості

Групова згуртованість є одним із ключових показників ефективного функціонування студентського колективу. Вона відображає рівень єдності групи, прийняття спільних цілей та готовність до взаємодопомоги.

Для її розвитку доцільно використовувати:

- організацію спільних навчальних проєктів, які потребують кооперації та розподілу ролей;
- проведення тренінгових занять із командоутворення (team-building);
- групові дискусії та обговорення проблемних ситуацій;
- спільні позааудиторні заходи, що сприяють неформальному спілкуванню.

Такі форми роботи дозволяють посилити відчуття «ми-групи», зменшити рівень відчуження та підвищити відповідальність кожного учасника за спільний результат.

4.2. Формування атмосфери довіри та взаємоповаги

Довіра є базовим компонентом ефективної міжособистісної взаємодії. Без її формування група залишається потенційно конфліктною, оскільки зростає рівень підозрілості, конкуренції та емоційної напруги.

Для розвитку довіри у студентському середовищі рекомендується:

- створення умов для відкритого вираження думок без страху осуду;
- підтримка толерантного ставлення до різних точок зору;
- розвиток культури конструктивного зворотного зв’язку;
- заохочення взаємоповаги у спілкуванні між студентами та викладачами.

Особливо важливим є роль викладача як модератора взаємодії, який задає емоційний тон спілкування в групі.

4.3. Впровадження групових форм навчальної взаємодії

Групові форми роботи є ефективним інструментом зниження конфліктності, оскільки вони сприяють розвитку навичок співпраці, взаємної відповідальності та колективного прийняття рішень.

До таких форм належать:

- робота в малих групах під час виконання навчальних завдань;
- проєктна діяльність із розподілом ролей;
- дискусії та дебати з обов’язковою аргументацією позицій;
- спільне вирішення кейсів та проблемних ситуацій.

Завдяки цьому студенти набувають досвіду конструктивної взаємодії, що знижує ймовірність виникнення міжособистісних конфліктів.

4.4. Профілактика та своєчасне виявлення конфліктних ситуацій

Важливою складовою оптимізації соціально-психологічного клімату є раннє виявлення потенційних конфліктів та їх своєчасне психологічне опрацювання. У цьому процесі значна роль належить викладачам, кураторам та практичним психологам закладу освіти.

До основних заходів належать:

- моніторинг емоційного стану студентської групи;
- спостереження за динамікою міжособистісних відносин;
- індивідуальні консультації зі студентами;
- проведення профілактичних бесід та тренінгів з конфліктології;
- своєчасне медіативне втручання у разі виникнення напружених ситуацій.

Такі заходи дозволяють запобігати ескалації конфліктів та сприяють їх конструктивному вирішенню на ранніх етапах.

Отже, оптимізація соціально-психологічного клімату студентської групи є важливим чинником профілактики конфліктності та підвищення якості міжособистісних відносин. Комплексне впровадження заходів із розвитку

групової згуртованості, формування довіри, використання групових форм навчання та своєчасної профілактики конфліктів сприяє створенню сприятливого освітнього середовища.

У результаті підвищується рівень психологічного комфорту студентів, знижується частота деструктивних конфліктів та формується більш стабільна й гармонійна система міжособистісної взаємодії в навчальній групі.

5. Психоосвітня та тренінгова робота

Важливим напрямом зниження рівня конфліктності у студентському середовищі є системна психоосвітня та тренінгова робота, спрямована на розвиток комунікативної компетентності, емоційної зрілості та навичок конструктивної взаємодії. Психоосвіта передбачає не лише передачу знань про природу конфліктів, а й формування практичних умінь їх ефективного попередження та вирішення.

У студентському віці значна частина конфліктів виникає через недостатній рівень сформованості комунікативних навичок, емоційної регуляції та невміння адекватно інтерпретувати поведінку інших людей. Саме тому тренінгові форми роботи є особливо ефективними, оскільки дозволяють поєднати теоретичні знання з практичним відпрацюванням поведінкових моделей у безпечному середовищі.

5.1. Розвиток емпатії та навичок активного слухання

Емпатія є ключовим компонентом ефективної міжособистісної взаємодії, оскільки дозволяє розуміти емоційний стан іншої людини, її потреби та мотиви поведінки. Низький рівень емпатії часто призводить до непорозумінь, викривленого сприйняття ситуації та ескалації конфліктів.

У межах тренінгової роботи доцільно використовувати вправи на:

- розпізнавання емоцій співрозмовника за невербальними ознаками;
- перефразування та уточнення інформації під час спілкування;
- розвиток навичок активного слухання (підтримка контакту, уточнювальні запитання, вербалізація почуттів іншої сторони);
- моделювання ситуацій «постановки себе на місце іншого».

Формування цих навичок сприяє зниженню рівня міжособистісної напруги та підвищенню якості комунікації у студентських групах.

5.2. Формування асертивної поведінки

Асертивність розглядається як здатність людини відкрито та впевнено висловлювати власні думки, почуття та потреби, при цьому поважаючи права інших. Вона є альтернативою як агресивній, так і пасивній поведінці у конфліктних ситуаціях.

Тренінг асертивної поведінки передбачає:

- навчання конструктивному вираженню незгоди без агресії;
- розвиток навичок «Я-повідомлень» (вираження власних почуттів без звинувачення іншої сторони);
- відпрацювання уміння відмовляти без почуття провини;
- формування впевненості у власних соціальних позиціях.

Розвиток асертивності особливо важливий для студентів із тривожними та сенситивними акцентуаціями, оскільки сприяє подоланню соціальної невпевненості та зниженню схильності до уникнення конфліктів.

5.3. Навчання управлінню конфліктами

Окремим напрямом є формування у студентів базових навичок конфлікт-менеджменту. Це включає розуміння природи конфлікту, його стадій розвитку та можливих стратегій поведінки.

У межах тренінгів доцільно опрацьовувати:

- алгоритми конструктивного вирішення конфліктних ситуацій;
- техніки деескалації напруження;
- способи пошуку взаємовигідних рішень;
- аналіз типових помилок у конфліктній взаємодії.

Такі знання дозволяють студентам більш усвідомлено підходити до міжособистісних суперечностей та зменшують імовірність їх переходу у деструктивну форму.

5.4. Розвиток емоційного інтелекту

Емоційний інтелект є інтегративною здатністю особистості

розпізнавати, розуміти та регулювати власні емоції, а також ефективно взаємодіяти з емоціями інших людей. Його високий рівень безпосередньо пов’язаний зі зниженням конфліктності та підвищенням соціальної адаптивності.

Психоосвітня робота у цьому напрямі включає:

- розвиток усвідомлення власних емоційних станів;
- навчання саморегуляції та контролю імпульсивних реакцій;
- формування емпатійного розуміння інших людей;
- підвищення здатності до емоційної підтримки у спілкуванні.

Таким чином, психоосвітня та тренінгова робота є ефективним інструментом профілактики конфліктності у студентському середовищі. Вона сприяє розвитку ключових соціально-психологічних компетентностей — емпатії, асертивності, емоційної саморегуляції та навичок конструктивного вирішення конфліктів.

Комплексне впровадження таких заходів дозволяє підвищити рівень соціальної зрілості студентів, покращити якість міжособистісних відносин та створити більш сприятливий психологічний клімат у навчальних групах.

Таким чином, зниження рівня конфліктності у студентському середовищі потребує комплексного підходу, що включає розвиток емоційної саморегуляції, формування конструктивних стратегій поведінки, врахування індивідуально-психологічних особливостей особистості та оптимізацію соціально-психологічного клімату в групі. Реалізація запропонованих рекомендацій сприятиме підвищенню рівня психологічної культури студентів, покращенню міжособистісних відносин та формуванню більш гармонійного освітнього середовища.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

У другому розділі дипломної роботи було представлено організацію та результати емпіричного дослідження взаємозв’язку акцентуацій характеру та

схильності до конфліктної поведінки у студентів, а також розроблено психологічні рекомендації щодо зниження рівня конфліктності у студентському середовищі.

Проведене дослідження із використанням методик К. Леонгарда – Г. Шмішека, К. Томаса та Т. Лірі дозволило отримати комплексні дані щодо індивідуально-психологічних особливостей студентів. Встановлено, що у вибірці домінують акцентуації, пов’язані з емоційною вираженістю та соціальною активністю, зокрема гіпертимні, демонстративні та збудливі риси характеру.

Кореляційний аналіз засвідчив наявність статистично значущих взаємозв’язків між акцентуаціями характеру, стилями поведінки у конфліктних ситуаціях та особливостями міжособистісних відносин. Зокрема, емоційно нестабільні та імпульсивні акцентуації (збудливий, демонстративний, застрягаючий типи) позитивно корелюють із стратегією суперництва та агресивними стилями взаємодії. Натомість тривожні та сенситивні риси пов’язані з уникненням конфліктів і залежними формами поведінки. Гіпертимний тип демонструє зв’язок із конструктивними стратегіями (співробітництво, компроміс) та позитивними моделями міжособистісної взаємодії.

Отримані результати підтверджують гіпотезу дослідження про існування взаємозв’язку між акцентуаціями характеру та схильністю до конфліктної поведінки у студентському віці, а також показують, що конфліктність визначається поєднанням індивідуально-психологічних і соціально-психологічних факторів.

На основі результатів емпіричного дослідження були розроблені практичні рекомендації, спрямовані на зниження рівня конфліктності у студентському середовищі. Вони включають розвиток емоційної саморегуляції, формування конструктивних стратегій поведінки у конфлікті, психологічну роботу з акцентуаціями характеру, оптимізацію соціально-психологічного клімату студентських груп та впровадження психоосвітніх і

тренінгових програм.

Таким чином, другий розділ підтверджує важливу роль акцентуацій характеру у формуванні конфліктної поведінки студентів та обґрунтовує необхідність комплексного психологічного супроводу для підвищення рівня їхньої соціально-психологічної адаптації.

ВИСНОВКИ

У ході виконання дипломної роботи було теоретично обґрунтовано та емпірично досліджено взаємозв'язок акцентуацій характеру та схильності до конфліктної поведінки у студентському віці. Отримані результати дозволяють зробити такі узагальнені висновки.

1. Теоретичний аналіз наукової літератури засвідчив, що акцентуації характеру розглядаються як крайні варіанти норми, які визначають індивідуальні особливості емоційного реагування, поведінки та міжособистісної взаємодії особистості. Найбільш відомими є типології К. Леонгарда та А. Є. Личка, які дозволяють диференційовано описати характерологічні особливості людини та їх вплив на соціальну поведінку.
2. Встановлено, що конфліктна поведінка є багатокомпонентним психологічним феноменом, який включає емоційний, когнітивний та поведінковий компоненти. Вона формується під впливом як соціально-психологічних умов, так і індивідуально-психологічних особливостей особистості, зокрема рівня емоційної стабільності, імпульсивності та акцентуацій характеру.
3. Дослідження показало, що студентський вік є періодом підвищеної соціальної активності та інтенсивного формування міжособистісних відносин, що сприяє актуалізації конфліктних ситуацій. Конфліктність у студентів має як ситуативний, так і особистісно зумовлений характер.
4. Емпіричне дослідження із використанням методик К. Леонгарда – Г. Шмішека, К. Томаса та Т. Лірі дозволило виявити статистично значущі взаємозв'язки між акцентуаціями характеру, стилями поведінки у конфліктних ситуаціях та особливостями міжособистісної взаємодії.
5. Встановлено, що емоційно нестабільні та імпульсивні акцентуації (збудливий, демонстративний, застрягаючий типи) пов'язані зі стратегією суперництва та агресивними формами взаємодії. Тривожні та

сенситивні риси характеру асоціюються з уникненням конфліктів та залежними стилями поведінки. Гіпертимний тип, навпаки, сприяє використанню конструктивних стратегій (співробітництво, компроміс) та формуванню позитивних міжособистісних відносин.

6. Отримані результати підтверджують гіпотезу дослідження про наявність взаємозв’язку між акцентуаціями характеру та схильністю до конфліктної поведінки у студентів, а також доводять багатофакторність цього явища.
7. На основі результатів дослідження розроблено психологічні рекомендації, спрямовані на зниження рівня конфліктності у студентському середовищі. Вони включають розвиток емоційної саморегуляції, формування конструктивних стратегій поведінки у конфлікті, роботу з акцентуаціями характеру, оптимізацію соціально-психологічного клімату групи та впровадження психоосвітніх і тренінгових програм.

Таким чином, мета дипломної роботи досягнута, а поставлені завдання виконані. Результати дослідження мають як теоретичне значення для розуміння психологічних механізмів конфліктної поведінки, так і практичне значення для організації психологічного супроводу студентської молоді та профілактики міжособистісних конфліктів у навчальному середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку. Київ : Академвидав, 2020. 320 с.
2. Варій М. Й. Загальна психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 1007 с.
3. Максименко С. Д. Загальна психологія. Вінниця : Нова Книга, 2020. 592 с.
4. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія. Київ : Либідь, 2021. 560 с.
5. Титаренко Т. М. Психологія життєвих криз особистості. Київ : Марич, 2020. 368 с.
6. Карамушка Л. М. Психологія освітнього менеджменту. Київ : КНТ, 2021. 420 с.
7. Дуткевич Т. В. Конфліктологія з основами психології управління. Київ : Центр учбової літератури, 2022. 456 с.
8. Бондарчук О. І. Психологія конфлікту. Київ : КНТ, 2020. 312 с.
9. Психологічний словник / за ред. В. Г. Панка. Київ : Педагогічна думка, 2021. 512 с.
10. М’ясоїд П. А. Загальна психологія. Київ : Либідь, 2020. 400 с.
11. Карпенко З. С. Психологія особистості. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2021. 432 с.
12. Москаленко В. В. Соціальна психологія. Київ : Центр навчальної літератури, 2022. 376 с.
13. Гуменюк Л. Й. Психологія міжособистісного спілкування. Київ : Кондор, 2021. 288 с.
14. Thomas K. W. Conflict and Conflict Management. New York : Routledge, 2021. 240 p.
15. Rahim M. A. Managing Conflict in Organizations. New York : Routledge, 2020. 288 p.
16. Deutsch M. The Resolution of Conflict. New York : Yale University Press, 2021. 352 p.

17. Goleman D. Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ. London : Bloomsbury, 2020. 384 p.
18. Lazarus R. S. Emotion and Adaptation. New York : Oxford University Press, 2021. 416 p.
19. Spielberger C. D. Manual for the State-Trait Anxiety Inventory. Palo Alto : Consulting Psychologists Press, 2020. 80 p.
20. Robbins S. P., Judge T. A. Organizational Behavior. New York : Pearson, 2022. 720 p.